

ROMAN DAVRIDA ITALIYA SAN’ATIDAGI TARIXIY-SIYOSIY VAZIYAT

Karimjonova Mohinur Odiljon qizi

*Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn
institute San’atshunoslik va Amaliy san’at fakultiteti
Muzeyshunoslik: Muzey menejmenti va madaniy turizm
yo’nalishi 3-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Roman davri Italiya san’atining shakllanish tarixi, o‘ziga xos badiiy xususiyatlari va uning jahon madaniyati taraqqiyotidagi o‘rnini ilmiy qarashlari asosida kompleks tahlil qilish hamda ushbu merosning bugungi kunda muzeyshunoslik va san’atshunoslikdagi ahamiyatini ochib berishdan iborat. Roman davri Italiya san’ati jahon va san’atshunoslik sohasida yetarlicha o‘rganilgan mavzulardan biri hisoblanadi. Ushbu yo‘nalishda turli davrlarda ko‘plab san’atshunoslar va olimlar tomonidan ilmiy tadqiqotlar olib borilgan bo‘lib, ular mazkur davr san’atining tarixiy, badiiy va estetik jihatlarini yoritishga xizmat qilgan. N. Kultasheva tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda san’at tarixining nazariy asoslari, badiiy jarayonlarning rivojlanish qonuniyatlari hamda san’at turlarining o‘zaro aloqadorligi keng yoritilgan. N. U. Abdullayev o‘z tadqiqotlarida jahon san’ati tarixining turli bosqichlarini, jumladan qadimgi davr san’atining shakllanishi va rivojlanishini chuqur tahlil qiladi.

Kalit so‘zlar: Roman uslubi, San Miniato al Monte, Piza cherkovi, Italiya, Vizantiya, memorchilik, ansambil, Yuqori Uyg‘onish davri, Lombardiya, Toskana, Sitsiliya madaniyati, Cino da Pistoia sonetlari.

Аннотация: В данной статье представлен комплексный анализ истории формирования, специфических художественных особенностей и роли итальянского искусства романского периода в развитии мировой культуры. Автор раскрывает значимость этого наследия в контексте современного искусствоведения и музеологии. Искусство Италии романской эпохи является одной из фундаментальных тем в мировом искусствоведении, изучению которой посвящены многочисленные труды ученых разных периодов.

Н. Культашева в своих работах подробно рассматривает теоретические основы истории искусств, закономерности развития художественных процессов и взаимосвязь различных видов творчества. Н. У. Абдуллаев анализирует этапы всемирной истории искусств, уделяя особое внимание процессам становления древних художественных традиций. Его концепции служат важной

теоретической базой для понимания исторических корней и стилистических особенностей романского искусства.

Ключевые слова: Романский стиль, Сан-Миниато-аль-Монте, Пизанский собор, Италия, Византия, Архитектура, Ансамбль, Высокое Возрождение, Ломбардия, Тоскана.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the historical formation, unique artistic characteristics, and the role of Romanesque Italian art in the development of global culture. The study explores the contemporary significance of this heritage within the fields of museology and art history. Romanesque art in Italy is a well-established subject in global art history, having been extensively researched by numerous scholars across different eras. These scientific inquiries have served to highlight the historical, artistic, and aesthetic dimensions of the period. N. Kultasheva, in her scientific research, extensively covers the theoretical foundations of art history, the patterns of development in artistic processes, and the interconnections between various art forms. N. U. Abdullaev analyzes different stages of world art history, specifically the formation and evolution of ancient art traditions.

Keywords: Romanesque style, San Miniato al Monte, Pisa Cathedral, Italy, Byzantium, Architecture, Ensemble, High Renaissance, Lombardy, Tuscany.

Italiya san'ati mamiakatning turli hujudlarida turlicha bo'lgan ko'p asrluk madaniy an'analar ta'sirida rivojlandi. Uning tarixiy taqdiri ham o'rta asr Yevropa mamlakatlarining taqdiridan katta farq qiladi. Yevropaning aksariyat mamlakatlarida yirik davlatlar paydo bo'layotgan bir vaqtda Italiya deyarli butun o'rta asrlar davomida chet el bosqinchiligi uchun kurash maydoni bo'ldi va feodal tarqoqlikdan chiqib keta olmadi. Italiya tarixiy evolyusiyasidagi yana bir o'ziga xosligi erta taraqqiy etgan shahar-davlatlarning ichki siyosatda o'zaro kurashi bilan belgilanadi. Natijada, ko'plab Yevropa mamlakatlarida ijtimoiy-siyosiy tizim hali o'rta asrlar xarakterida bo'lganda, Italiyaning bu shaharlari yangi ijtimoiy munosabatlar o'chog'i sifatida shakllandi hamda XIV - XV asrlarda dastlabki kapitalistik ishlab chiqarish mamlakatning turli shaharlarida kuzatildi. Shahardagi ijtimoiy muhit Italiya madaniyatida dunyoviy, zodagonlarga xos badiiy jarayonning shakllanishiga katta turtki bo'ldi. Yarim orolda o'zining g'oyaviy va badiiy intilishlariga ega turli markazlar mavjud edi: har tomonlama mutloq hokimiyatga tashna, aqidaparast va mutaasib (konservativ, eskilikka yopishib olgan) Rim papaligi; Sitsiliya hamda janubiy hududlarda uzoq vaqt Vizantiya hukmronligi saqlanib qolgan edi; keyinchalik arablar istilosi, XI asrdan normannlar hukmronligi. XII asrda Italiya janubi Shtaufenlar yermulkiga kiradi. Shimol tomonda Lombardiya, Milan va Venetsiya alohida davlat sifatida ajrala boshlaydi. Lombardiya shaharlarida yangicha me'moriy yechimlar paydo bo'ldi. Aynan shu hududda roman

stiling shakllarini kuzatish mumkin. Toskana esa o‘z rivojida dadil qadamlar bilan yangi tarixiy davrga - uyg‘onish davriga qarab borardi¹.

Ko‘rinib turibdiki o‘rta asrlar Italiya madaniyatida alohida badiiy poytaxt bo‘lmagan. O‘tmishda antik davr va kelajakda Yuqori Uyg‘onish davrining markazi sifatida sharaflangan Rim bu davrda alohida ahamiyatga ega badiiy maktabga ham ega bo‘lmagan. Mamlakatning turli hududlaridagi me‘moriy va tasviriy yodgorliklar mahalliy madaniyat ta‘sirida turli badiiy qadriyatlarni rivojlantiradi. Biroq, Vizantiya va arab Sharq madaniyatining u yoki bu uslubiy shakllarini o‘zlashtirgan holda italiyalik ustalar to‘g‘ridan to‘g‘ri ko‘chirish yo‘lidan borishmagan².

San‘atning obrazli tizimi va badiiy tilini qayta idrok etgan holda Italiya san‘atiga kerakli bo‘lgan yechimlar ustida izlanishlar qilishgan. Shaharlarning erta rivoji XI—XII asrlar Italiya me‘morchiligi xususiyatiga ta‘sir qildi. Yevropa mamlakatlariga odatiy bo‘lgan qasr, qal‘a-qo‘rg‘on, monastir majmualari bilan bir qatorda bu yerda shahar me‘morchiligi taraqqiy etib bordi. Ko‘p qavatli badavlat xonadonlar paydo bo‘ldi, ishlab-chiqarish korxonalari va savdo gildiyalari uchun inshootlar barpo etildi. Dastlabki binolar qal‘a va qasr qurilishlari tasavvuridan chetga chiqmagan holda bunyod bo‘lgan. Toskanadagi SanDjiminiano shahri XII asrdagi qiyofasini saqlab qolgan bo‘lib, tomoshabin ko‘z oldida baland minorali uylar, feodallarning shahar qarorgohlari siluetlari namoyon bo‘ladi. Italiya shaharlari ikkita jamoa markazlariga ega bo‘lgan — kampanilla-qo‘ng‘iroqxona va baptisteriyli sobori mavjud bozor maydoni hamda o‘z-o‘zini idora qiluvchi shahar saroyi qarshisidagi maydon. Mazkur jamoaviy qasr-palatssolami (shahar saroyini) atrofdagi makondan chegaralamaslikka harakat qilishgan. Ularning pastki qavatlarini ravoqli oraliqlar va peshayvonlari bilan ochiq bo‘lib, u shaharlik aholining to‘planish maskani hisoblangan. Ikkinchi qavatda majlislar zali o‘rin olgan va u shahar maydoniga qaratilgan ochiq ayyonga ega boigan. Cherkov va baptisteriy fasadi hamda qo‘ng‘iroxonaning uzun shakli sobor maydonining qiyofasini belgilab bergan. Bu uch inshoot Italiyada kamdan kam hollarda o‘zaro birikkan va har bir o‘z holicha mustaqil faoliyat olib borgan. Bu esa tugal me‘moriy inajmuaning paydo bo‘lishiga imkoniyat yaratgan³.

Diniy qurilishda italiyalik ustalar bazilika va markazlashgan ibodatxona tipiga amal qilishgan. Kampanilalarning tarxi aylana yoki kvadrat shaklda boigan. Roman me‘morchiligining bosh markazi Lombardiya va Toskan sanalgan.

¹ Власов В. Г. Венецианская школа // Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства. В 10 т. — СПб.: Азбука-Классика. — Т. II, 2004. — С. 478—481.

² Kultasheva, Nigorahon Doniyorovna. Umumsan‘at tarixi [Matn] : o‘quv qo‘liantma / N.D. Kultasheva. Toshkent: «Noshir» nashriyoti, 2019. - 184 b. 117-118-bet.

³ Гильдебранд А. Площадь Святого Марка в Венеции // Проблема формы в изобразительном искусстве и собрание статей. — М.: МПИ, 1991. — С. 152—154

Italiya me'morchiligida yaxlitlik yo'q. Bunga sabab uning tarqoqligidir. Shuning uchun uning ayrim hududlarida Vizantiyaning ta'siri bo'lsa, boshqa birida roman san'ati Miniatyura analarining borligi seziladi. Ilg'or Toskana va Lombardiya maktablarida mahalliy antika an'analari ta'siri borligi ko'rinadi. Pizadagi me'morchilik ansambli shu ta'sir ostida qurilgani bilan diqqatga sazovor. Ansambldagi har bir bino mustaqil mazmun va shaklga ega. Ularning tashqi devorlari nafis arkadalar bilan qator yaruslarga ajratilgan. Bu hoi bino ko'rinishiga soddalik va o'ziga xos go'zallik kiritgan. Natijada, hajm jihatidan juda katta Piza sobori ham sodda va jozibali bo'lib ko'rinadi. Ellips shaklidagi gumbaz esa uning tugal ko'rinishini ta'minlaydi⁴.

Janubiy Italiyada XIII asrda Boloniya huquq maktabiga o'xshash narsa yaratishga harakat qilingan. Hohenstaufenlik Fridrix II. U 1224-yilda Neapolda asos solgan universitet (keyinchalik gullab-yashnagan) imperator rejasiga ko'ra, yuridik bilimli amaldorlarni o'qitishdan iborat edi. Bundan tashqari, Janubiy Italiyada XIII asrda mavjud edi. va Palermo va Salernodagi boshqa universitetlar. Ikkinchisi XI asrda mashhur bo'lgan Salerno tibbiyot maktabidan o'sgan⁵.

Sitsiliya madaniyatining o'ziga xos xususiyati shundaki, u yunon, arab va norman ta'sirini birlashtirgan. Bundan tashqari, Sitsiliya madaniyati aniq aristokratik izga ega bo'ldi. Fridrix II ning Sitsiliya sudida birlashgan faylasuflar va olimlar (tibbiyotchilar, munajjimlar), shoir va me'morlar asosan shu saroyga va mahalliy feodallar (baronlar) ehtiyojlariga xizmat qilganlar. Janubiy Italiyaning italyan tilida ijod qilgan shoirlari ko'p jihatdan Provans trubadurlariga taqlid qilib, XIII asr oxiri va XIV asr boshlari Shimoliy Italiya she'riyatiga ta'sir ko'rsatgan o'zlarining adabiy harakatlarini yaratdilar.

XIII asrda ma'lum muvaffaqiyatlar. geografik bilimlarga Italiyada erishilgan. Shimoliy Italiya shahar-respublikalari va Osiyo mamlakatlari o'rtasidagi savdo aloqalari yevropaliklarning geografik ufqlarini ancha kengaytirdi. Venetsiyalik Marko Polo o'zining Xitoy va Shimoliy Hindistondagi sayohatlari haqida batafsil ma'lumot yozgan. Uning savdo maqsadlarida amalga oshirilgan sayohati 1275-1292 yillarda sodir bo'lgan. Suriya, Eron va Afg'oniston orqali.

XII-XIII asrlarda. Italiyada arxitektura, rasm va haykaltaroshlik sezilarli rivojlanishga erishdi. XII asrda Italiya arxitekturasida. Roman uslubi keng tarqalgan edi. Shu bilan birga, XII asrning italyan me'morlari. Roman uslubiga ba'zi o'zgarishlar kiritdi, xususan, cherkovlarning tashqi va ichki devorlarini to'g'ri shakldagi marmar plitalar bilan qoplash odati, bu Roman uslubiga xos bo'lgan devorlarning haddan

⁴ Jahon san'ati tarixi: kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma/N.Abdullayev; O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi. -T.: «DAVR PRESS», 2007. - 288 (272+16) bet. 72-bet.

⁵ <https://studfiles.uz/xxvi-bob-italiya-va-xii-xiii-asrlar-papaligi/>

tashqari massivligi va og'irligi haqidagi taassurotni biroz zaiflashtirdi. Ushbu uslub Florensiyadagi **San Miniato al Monte** cherkovining jabhasini qurishda ishlatilgan⁶.

XIII asrning ajoyib san'at yodgorligi. **Piza** cherkovidagi suvga cho'mish minbari (suvga cho'mish marosimi o'tkaziladigan joy), 1260 yilda janubiy italyanlik usta **Nikolo Pisano** tomonidan yaratilgan. Nikolo Pisano o'z asarida Roman va Vizantiya uslublarining ba'zi xususiyatlarini takrorladi, lekin u dastlab bu xususiyatlarni, shuningdek, o'zi qabul qilgan qadimiy merosni inson tanasining pozalarini haqiqatan ham amalga oshirdi va shu bilan u yangi uslubning poydevorini qo'ydi. san'at. Nikolo Pisanoni XIII-XIV asrlar oxirida uning o'g'li Jovanni Pisano davom ettirdi. Pistoyadagi Piza minbaridagi va ayniqsa Paduadagi Madonna haykalidagi relyeflari bilan u Italiya haykaltaroshligiga drama va realizm xususiyatlarini kiritdi va shu bilan ilk Uyg'onish davri san'atiga o'tishni belgilab berdi. Markaziy va Shimoliy Italiyada adabiyotning rivojlanishi XIII asrda boshlangan, san'atning rivojlanishi bilan bir xil yo'nalishda, yagona farqi shundaki, tasviriy san'at ustalari hali ham uzoq vaqt davomida gildiya hunarmandchiligi bilan bog'liq edi, chunki ularning bu san'at bilan shug'ullanishi hunarmandchilik kasblaridan biri bo'lgan va darhol ajralib chiqmagan. amaliy san'atdan, o'sha paytda ishg'ol she'riyati alohida kasb emas edi. Italiya adabiyoti o'zining eng katta taraqqiyotiga asr oxirida erishdi. Toskana va uning iqtisodiy va madaniy markazi – Florensiyada. Bu asosan italyan tilidagi lirik she'riyatdir (kansonlar, balladalar, sonetlar). Toskana shevasi keyinchalik adabiy italyan tilining asosiga aylangani bejiz emas. XIII asrning 60-yillarida. «shirin yangi uslub» she'riyatda paydo bo'lib, ayolga bo'lgan nozik sevgini tarannum etuvchi. Boloniya shoiri Gvido Ginnizelli bu uslubning asoschisi va XIII asrning ikkinchi yarmida uning asosiy vakillari edi. Florentsiyalik Brunetto Latini va Gvido Kavalkanti ko'rib chiqildi.

“Yangi shirin uslub” she'riyati dastlab juda aristokratik xarakterga ega bo'lib, Provans-Sitsiliya olijanob xonimga sig'inish modellaridan kelib chiqqan eski sevgi lirikasi usullaridan foydalangan. Biroq, 13-asrning oxiriga kelib. Ushbu qo'shiqlarga ko'proq demokratik motivlar singib keta boshladi. Patrisiyalik bo'lgan va kasbi advokat bo'lgan **Cino da Pistoia** sonetlarida “shirin uslub” ning biroz soddalashtirilgani bor edi. Cino da Pistoia allaqachon psixologik tajribalarning real tasviriga aylandi. Boshqa tomondan, asta-sekin “shirin yangi uslub” ga qarama-qarshi bo'lgan boshqa yo'nalish paydo bo'ldi – shahar hayoti va shahar aholisining turli qatlamlari turmush tarzini real tasvirlash bilan ajralib turadigan kichik gildiyalar vakillarining lirik she'riyati. Ushbu harakat shoirlari (Folgore da Gemignano, Cecco Angiolieri, Guido Orlandi va boshqalar) ko'pincha “shirin uslub” vakillari bilan ochiq kurashga kirishdilar⁷.

⁶ <https://studfiles.uz/xxvi-bob-italiya-va-xii-xiii-asrlar-papaligi/>

⁷ <https://studfiles.uz/xxvi-bob-italiya-va-xii-xiii-asrlar-papaligi/>

Italiyada badiiy adabiyot biroz keyinroq paydo bo'ldi. Uning birinchi yodgorligi 13-asr oxiri yoki 14-asr boshlarida tuzilgan qisqa hikoyalar to'plamidir. “Novellino” deb nomlangan. Ushbu hikoyalarning syujetlari cherkovdan (“avliyolar hayoti”) va dunyoviy adabiyotdan (o'rta asrlar dostonlari, frantsuz fabliauxlari va boshqalar), shuningdek og'zaki xalq hikoyalaridan olingan. Ushbu mavzularning ba'zilari (fabliaudan olingan) keyinchalik Bokkachchoning “Dekameron” asarida ishlatilgan. Shunday qilib, XIII asr oxiri italyan adabiyotida. Ilk Uyg'onish davri adabiyotining ba'zi xususiyatlari ko'rsatilgan va kutilgan.

IX-X asrlarda Italiyada tashqi savdo bilan bir qatorda ichki savdo ham rivojlangan. Italiyada shaharlarning gullab-yashnashidan oldin darhol Apennin yarim orolining ko'p joylarida o'tkaziladigan muntazam yarmarkalar (ommaviy) paydo bo'ldi. IX asrda ishlab chiqaruvchi kuchlarning umumiy o'sishi natijasida. Ilgari mavjud bo'lgan Venetsiya, Genuya va Florensiya kabi yirik markazlar bilan bir qatorda Lombardiya va Toskanada yangi shaharlar paydo bo'ldi (Pavia, Verona, Cremona, Milan, Piza va Luka). Bu shaharlarning barchasi o'z feodallari (asosan yepiskoplar) tasarrufida bo'lib, ular yerlarida joylashgan bo'lib, shaharlar aholisi hali ham asosan feodallar va savdogarlardan iborat edi. Ammo asta-sekin qishloqlarni tashlab ketgan yoki qochgan hunarmandlar shaharlarda to'plana boshlagan, shaharlar hunarmandchilik va savdo markazlariga aylangan⁸.

Shimoliy Italiyaning ko'pgina shaharlarining shahar savdogarlari va hunarmandlari o'zlarining feodal-episkoplari (Kremona, Milan, Genuya) bilan kurashga kirishdilar. Shunday qilib, XI asrning birinchi yarmida Milanda. Shahar aholisi va arxiyepiskop Aribert o'rtasida kurash boshlandi. U feodallar tabaqasi ichidagi (yirik yer egalari – kapitanlar va ularning vassallari – Valvassorlar) o'rtasidagi ziddiyatdan boshlanib, shahar aholisi – savdogarlar va hunarmandlarning yepiskopga qarshi noroziligi bilan yakunlanib, Milanning kelajakdagi siyosiy mustaqilligiga asos soldi.

Biroq, Milan shahrining to'liq “fuqarolari” XI asrning o'rtalarida ham faqat bir vaqtning o'zida savdo va kredit operatsiyalarida ishtirok eta boshlagan valvassorlar, shuningdek, bevosita kasbidan tashqari sudxo'rlik bilan shug'ullanadigan savdogarlar va zardo'zlar hisobga olindi. Ayni paytda, Milanda to'quv va kichik mato savdosi allaqachon sezilarli rivojlanishga erishgan edi. “Fuqarolar” tarkibiga kirmagan hunarmandlar XI asrning ikkinchi yarmida ishlay boshladilar. Milan aholisining savdogar va feodal qatlamlariga, xususan, boy ruhoniylarga qarshi kurash. Bu harakat pataria (“pataren” so'zidan – to'quvchi va mayda mato savdogarlari, shuningdek tikuvchilar yashagan Milan kvartalining aholisi) deb nomlanadi. Manbalarning guvohlik berishicha, Patarenlar nafaqat barcha darajadagi ruhoniylarning “uyatli

⁸ <https://studfiles.uz/9-11-asrlarda-italiya-shaharlari-va-ularning-feodallar-bilan-kurashi/>

yaralari” ni tanqid qilishgan va o’zlari uchun ruhoniylarni pul evaziga olgan cherkov vakillarini qoralaganlar, balki Milanda qayta-qayta qo’zg’olonlarni ko’targanlar. Patarenlar badavlat ruhoniylarning mol-mulkini musodara qildilar va cherkovlarda va cherkov vazirlarining (ruhoniylarning) uylarida tintuvlar o’tkazdilar. Boy cherkov a’zolarining tovlamachiligidan g’azablangan olomon erkaklar va ayollar cherkovlarga bostirib kirishdi, u erdan ruhoniylarni haydab chiqarishdi va ular yashirinishga harakat qilishgan joyda ularni ta’qib qilishda davom etishdi⁹.

Ilk o’rta asrlarda butun Italiya ko’p asrlar davomida saqlanib qolgan favqulodda siyosiy parchalanish bilan ajralib turardi. Italiyada yagona markaziy hokimiyat mavjud emas edi. Ko’p gersoglik, margraviat va yepiskoplik va X asrdan yarim orolning shimolidagi shaharlar esa bir-biri bilan tinimsiz kurash olib borardi. Xorijiy bosqinchilar – Buyuk Karl davridagi franklar qirollari, X asr o’rtalaridan Germaniya imperatorlari – o’z protejlarini yepiskoplar lavozimlariga tayinladilar, ularda Italiya ustidan hukmronlik qilish uchun yordamni ko’rdilar va ularga siyosiy hokimiyatni berdilar. Ammo Shimoliy va Markaziy Italiya (Lombardiya va Toskana) faqat nominal ravishda Germaniya imperiyasiga kiritilgan.

Apennin yarim orolining janubiy va o’rta qismlarida xorijiy bosqinchilar tomonidan tashkil etilgan davlatlar (avval arab, keyin esa normanlar) nafaqat butun mamlakatni birlashtirish markaziga aylanib qolmadi, balki, aksincha, uning yanada ko’proq parchalanishiga hissa qo’shdi. Bu jihatdan Italiya hatto Germaniya kabi ko’p asrlik feodal tarqoqlikning tipik mamlakatidan ham farq qilar edi. Germaniyada butun mamlakat uchun umumiy (juda zaif bo’lsa ham) siyosiy kuch mavjud edi, o’rta asrlarda Italiyada u butunlay yo’q edi.

Italiyaning markaziy qismini papalik davlatlari bosib oldi. VIII asr o’rtalarida paydo bo’lgan. papalarning dunyoviy davlati ikki xil hududning sun’iy birikmasidan iborat edi. Papa davlatlari Italiyadagi sobiq Vizantiya mulklari – Ravenna Ekzarxati va Rim Dyukatining bo’laklaridan iborat edi. Ular o’sha paytda Lombard qirolining hukmronligi ostida edilar va u Italiyada ikki marta yurish qilgan va Lombardlar ustidan g’alaba qozongan Pepin qisqichbaqa bosimi ostida papaga topshirilgan. Hech bo’lmaganda kichik bir hududda dunyoviy hokimiyatga erishish orqali papalar G’arbiy Yevropa mamlakatlarida shu yo’l bilan o’z nufuzini oshirishga umid qilishgan. Italiya tarixining o’zida papa davlati salbiy rol o’ynadi, chunki u boshidanoq mamlakatning siyosiy tarqoqligini saqlab qolishga hissa qo’shgan. Papa davlatlari hududi Markaziy Italiya bo’ylab janubi-g’arbdan shimoli-sharqqa, Tirren dengizi qirg’oqlaridan Adriatik qirg’oqlarigacha cho’zilgan va Shimoliy Italiyani janubdan butunlay ajratib turgan. Papalikning G’arbiy Yevropaning barcha dunyoviy davlatlari ustidan

⁹ <https://studfiles.uz/9-11-asrlarda-italiya-shaharlari-va-ularning-feodallar-bilan-kurashi/>

hukmronlik qilishga intilishi uni Italiyaning markazlashuvi va siyosiy birlashuvining eng ashaddiy dushmaniga aylantirdi¹⁰.

Biroq, IX asrning ikkinchi yarmida qisqa muddatli mustahkamlanishdan keyin (Rim papasi Nikolay I davrida) papa davlatlarining feodallashuvi natijasida papa hokimiyatining o‘zi butunlay zaiflashib, bir qancha alohida fiylarga bo‘linib ketgan. X asr papalari ular asosan gersoglik va graf oilalaridan bo‘lib, poraxo‘rlik, fitna va hokazolar yo‘li bilan papa taxtiga kelganlar. Papa hokimiyatining zaiflashishi uning Germaniya imperiyasiga vaqtincha bo‘ysunishiga olib keldi. Faqat X asr oxiri – XI asr boshlarida. Kluniak harakati bilan bog‘liq bo‘lgan papalikning asta-sekin va uzluksiz mustahkamlanishi boshlandi.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, Italiya Yevropaning yirik davlatlaridan farqli o‘laroq, uzoq vaqt feodal tarqoqlik va chet el bosqinlari ostida bo‘lgan. Natijada har bir shahar-davlat (Florensiya, Piza, Siena) mahalliy an‘analarga tayanib, o‘zining mustaqil va o‘ziga xos badiiy maktabini yaratdi. XIV-XV asrlarda Italiya shaharlarida yangi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar – kapitalistik ishlab chiqarishning kurtaklari paydo bo‘ldi. Bu o‘zgarish me‘morchilikda o‘z aksini topdi, an‘anaviy qasr va monastirlar o‘rniga ko‘p qavatli turar joylar, savdo gildiyalari binolari va jamoat maydonlari (munitsipalitetlar) ustuvorlik kasb eta boshladi. Toskanadagi San-Djiminiyano kabi shaharlar bugungi kungacha o‘sha davrning mudofaa va shahar hayoti uyg‘unligini saqlab qolgan misoldir. Italyan ustalari, xususan Toskana maktabi vakillari, binolarni rangli marmar plitalar bilan qoplash orqali devorlarning vizual og‘irligini kamaytirishga erishdilar. Florensiyadagi San Miniato al Monte cherkovi bunga yorqin namunasi. XIII asr oxiriga kelib haykaltaroshlikda keskin burilish yuz berdi. Nikolo Pisano o‘z ijodida qadimiy antik merosga tayangan holda inson tanasining realistik qiyofasini va harakatlarini jonlantirdi. Uning Piza baptisteriysidagi ishlari o‘rta asrlar qolipidan chiqib, bo‘lajak Uyg‘onish (Renessans) davri san‘ati uchun poydevor vazifasini o‘tadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. Власов В. Г. Венецианская школа // Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства. В 10 т. — СПб.: Азбука-Классика. — Т. II, 2004. — С. 478—481.
2. Kultasheva, Nigorahon Doniyorovna. Umumsan‘at tarixi [Matn] : o‘quv qo‘lianna / N.D. Kultasheva. Toshkent: «Noshir» nashriyoti, 2019. - 184 b. 117-118-bet.
3. Гильдебранд А. Площадь Святого Марка в Венеции // Проблема формы в изобразительном искусстве и собрание статей. — М.: МПИ, 1991. — С. 152—154.

¹⁰ <https://studfiles.uz/9-11-asrlarda-italiya-shaharlari-va-ularning-feodallar-bilan-kurashi/>

4. Jahon san ‘ati tarixi: kasb-hunar kollejlari uchun o’quv qo’llanma/N.Abdullayev; O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta-maxsus ta’lim vazirligi, o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi markazi. -T.: «DAVR PRESS», 2007. - 288 (272+16) bet. 72-bet.
5. <https://studfiles.uz/xxvi-bob-italiya-va-xii-xiii-asrlar-papaligi/>
6. <https://studfiles.uz/9-11-asrlarda-italiya-shaharlari-va-ularning-feodallar-bilan-kurashi/>